

Bartoňková, Dagmar

[Kuch, Heinrich. Der antike Roman]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1992, vol. 41, iss. E37, pp. 203-206

ISBN 80-210-0602-1

ISSN 0231-7915

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110152>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

písem směrem na západ do mediterránního prostoru, ať v době před vznikem řecké alfabety, či krátce po jejím vzniku.

Sám vznik alfabety je v Johnstonově úvodní kapitole kladen na začátek 8. stol. př. n. l. — přes námitky některých orientalistů, kteří prosazují ranější chronologii (Navel, *AJA* 77, 1973, 1—8: cca 1050 př. n. l.; podobně i Isserlin, *Kadmos* 22, 1983, 151—163), grecisté však pokládají tuto vysokou chronologii na nedostatečně podloženou. Nicméně mez nejstaršího doložení řecké alfabety se pomalu zvedá a zasahuje už dnes do druhé čtvrtiny 8. stol. př. n. l. (770—750 v Lefkandi, snad i na Pithékússai a na Naxu); srov. nejnověji B. B. Powell, *Homer and the Origin of Greek Alphabet*, Cambridge 1991.

Vlastní přínos Johnstonova nového vydání spočívá ovšem hlavně v přehledu a dokumentaci nových nápisů v kapitolách věnovaných jednotlivým řeckým teritoriím. Dovolíme si tu upozornit na několik důležitějších novinek, zvláště mezi archaičtějšímými nápisy: zajímavý bronzový reliéf z Argu, 675—650 (pl. 74.6), bronzová deska z Elidy, 475 (pl. 75.7), fragmenty z eubojských osad v již. Itálii a na Sicílii, 730—550 (pl. 76.2, 5—7), nápisy na rozmanitých předmětech z achajských osad v již. Itálii a dórských ze Sicílie, 7.—6. stol. (pl. 77), dopisy na olověných svítcích, jednak z Emporia ve Španělsku, cca 500 (78.3), jednak z Berezaně při dolním Dněpru, cca 500 (pl. 80.1), nápis na bronzové mitře z Kréty (Arkades?), cca 500 (pl. 79.1), abecedáře z Théry a ze Samu, 6.—7. stol. (pl. 79.6, 7), mramorová báze z Amfipole v sev. Egeidě, 500—475 (Pl. 30.2).

Oč je nové vydání rozsáhlejší, vysvítá i z následujícího kvantitativního srovnání. Zatímco u Jefferyové 1961 je celkem registrováno 1044 nápisných jednotek (nikoli nápisů, neboť malé fragmenty téhož typu i provenience figurují často v jediné souhrnné položce), nacházíme v Jefferyové 1987 celkem 1442 nápisných položek, tj. téměř o 400 nápisných položek více, z toho 172 položek pochází přímo od Jefferyové a 226 od Johnstona. Přitom 850 z těchto nápisných položek pochází z dórských oblastí, kolem 460 z iónsko-attického nářečního okruhu, něco málo přes 80 z aiolských krajin a zhruba 50 z Arkadie (Kypr se svým slabičným písmem u Jefferyové nefiguruje). Členění materiálů tu není ovšem nářeční, nýbrž teritoriální — a to zejména v kolonizačních oblastech poněkud ztěžuje nářeční hodnocení.

Johnstonovo nové vydání díla Jefferyové představuje spolehlivé repertorium starořeckého nápisného materiálu, uveřejněného do roku 1987 (rok 1987 není plně zahrnut, chybí např. nápis z Mantineje, publikovaný v *BCH* 111, 1987, 167—189). Přitom Johnstonova edice čtenáři zároveň umožňuje spolehlivý kvantifikující pohled na dochované corpus starořeckých nápisů podle jednotlivých krajin, a zprostředkuje tak spolehlivé odpovědi na nejrůznější konkrétní otázky.

Antonín Bartoněk

Heinrich Kuch und Kollektiv, **Der Antike Roman**, Akademie-Verlag Berlin 1989, stran 248.

V Akademii věd někdejší NDR vyšla v roce 1989 z pera kolektivu autorů publikace o antickém románu, nesoucí stejný název jako o tři roky starší dílo N. Holzberga, vyšlé v Mnichově a Curychu — *Der Antike Roman*. Kniha je opatřena 38 obrazovými přílohami, které mají vesměs k románu jen nepřímý vztah, a jednou mapkou.

Jak napovídá podtitul „*Untersuchungen zur literarischen Kommunikation und Gattungsgeschichte*“, předkládaná kniha si vzala za úkol zkoumat zvláště teoretické otázky spojené se vznikem románu, všímá si jeho funkcí, struktury, motivů i formy, v neposlední řadě se zabývá i recepcí románu, přičemž se tu zdůrazňují historické souvislosti mezi románem antickým a moderním.

Publikace je rozdělena do osmi hlavních oddílů: První dva oddíly napsal ve-

doucí autorského kolektivu Heinrich Kuch, jenž se v odd. I (str. 11—51) zabývá především teoretickou stránkou vzniku románu jako literárního druhu, historicko-spoolečenskými procesy, které vznik románu podminily, i jeho literárními inspiracemi. Nutno konstatovat, že úvodní partie je bohužel poplatná době a místu zrodu monografie, jak je to vidět nejen z odvolávání se na Marxe, ale i z leckterých formulací. Je škoda, že v kapitole, jež je založena na velmi dobré znalosti moderní odborné literatury — a to i jejích recenzí — autor cituje ze studií psaných ve slovanských jazycích jen díla sovětská (s výjimkou Mukařovského, na kterého se odvolává při výkladu o „osvěžování“ literárních druhů novými elementy). Na sovětské badatele se Kuch odvolává i tam, kde jde o myšlenky vyslovené již dříve jinými badateli, jak na to ještě ukážeme.

Vznik řeckého románu datuje Kuch do doby kolem roku 300 př. n. l. a přičítá ho — jak se obecně uznává — změněným historickým podmínkám, jež se odrazily v nových potřebách čtenářů či posluchačů. Vzhledem k důkladnosti této pasáže bychom očekávali zevrubnější pojednání i o vlivech Orientu, o nichž se autor zmiňuje na str. 34—35 jen velmi povrchně.

Zajímavá je úvaha na str. 37 o čtenářích románů (srov. zvláště zamýšlení se nad čtenáři-vojáky), avšak názor, že čtenáři pocházeli ze středních sociálních vrstev byl vysloven dávno před Iljušečkinem, na kterého tu Kuch odkazuje (srov. např. J. Ludvíkovský, *Řecký román dobrodružný*, Praha 1925, str. 108).

Vývoj románu dělí autor do dvou důležitých fází: formování románu kolem roku 300 až do 2. stol. př. n. l. (krize polis); působení druhé sofistiky ve 2. stol. n. l. Jako nepochybně stabilní období ve vývoji antického románu se Kuchovi jeví 1. stol. n. l. a počátek 2. stol., s čímž nelze bezvýhradně souhlasit, neboť ve světle nových papyrových nálezů se právě toto období rysuje jako doba počátečních impulzů k následujícím změnám ve vývoji antického románu (autor používá termínu „antický román“, nejde mu tedy pouze o román řecký). Rovněž úloha druhé sofistiky je tu asi poněkud přeceňována a autor nebere zřetel na novější práce o této problematice, které mu ovšem jsou, jak je vidět ze seznamu použité literatury, známy.

Při zkoumání literárních druhů, jež ovlivily vznik románu, uvádí Kuch tradičně epos, lyriku, tragédii a komedii, z prózy pak historiografii, novelistiku, ale právem si všímá i bajky, pohádky a anekdoty.

Zajisté odůvodněně podrobuje kritice Bachtinovu teorii o staticitě antického románu — podobně činí také R. Johnová na str. 161 (srov. též kritiku M. Fusilla v práci *Il romanzo greco, Venezia 1989*, kterou ovšem asi ještě Kuch nemohl znát) — a kriticky se staví i k teorii G. Andersona, jenž přecenil východní vlivy a o románu tvrdí, že to „není produkt helénistického světa“.

Kuch uznává vliv Kýrupaideie na formování románu, odvolává se na práci Cizekova z roku 1970, přitom, jak je známo i z monografie Perryho *The Ancient Romances*, Berkeley and Los Angeles 1967, jde o myšlenku rozvedenou v roce 1925 J. Ludvíkovský v *Řeckém románu dobrodružném*.

Odd. II (str. 52—81) pojednává o změně funkcí v antickém románu a postupně si všímá utopického cestopisného románu — pozornost se zde soustřeďuje zvl. na Euhéméra a Jambúla — a dobrodružně milostného románu. Po právu klade Kuch důraz na moment zábavy v tomto typu románové produkce, snahy po zábavnosti však musíme konstatovat ve všech typech románu. V závěru autor zdůrazňuje, že vývoj románu spěje k jisté šablonovitosti, romány sledují stejné schéma, což vede k monotónnosti, jež se posléze stává hlavním problémem antické románové literatury. Pod titulem *Weitere Romanausprägungen* pak Kuch probírá bukolský román Longův a velmi stručně nastiňuje problematiku Petroniova spisu *Satyricon* a *Apuleiových Metamorfóz*. Celý oddíl je uzavřen pojednáním o kontrastu a happy-endu v antickém románu.

Následující III. oddíl (str. 82—106), jehož autorkou je Isolde Starková, představuje materiálově dobře podloženou studii o struktuře řeckých dobrodružně milostných románů. Autorka se nad ní zamýšlí z hlediska motivace, prostorové časové propojení, rozvíjení děje, epických prostředků a vypravečské perspektivy. Ukazuje, že velká část motivů sleduje literární tradici, zvl. tragédie Eurípidy a novou ko-

medii. Zkoumání jsou podrobeny jak romány řecké (jde zde o větší škálu románů než v předchozích oddílech), tak římské.

Starková je autorkou i studie o náboženských elementech v antickém románě (str. 135—149). Také toto pojednání se opírá o bohatý materiál, na jehož základě zkoumá Starková především charakter a funkci věšeb, úlohu osudu a význam bohů v románě. V kapitole „Náboženské počátky antického románu“ — označené otazníkem — se autorka vypořádává s hypotézami Kerényiho a Merkelbacha. Co zde postrádáme, je zevrubnější pojednání o úloze mystérií v románové tvorbě.

Zajímavé pojednání o realitě antických románů napsal Kurt Treu (str. 107—125). Dochází k závěru, že román není sice „zrcadlem života“, ale není ani „slepým zrcadlem“, jež by neukázalo vůbec nic. Přestože celkový obraz, který román přináší, není reálný, jednotlivá fakta, studovaná v konfrontaci s objektivními prameny, nám mohou podle autora leccos o skutečnosti napovědět. Treu podrobuje analýze především řecký román, o římském se zmiňuje jen okrajově, takže z tohoto hlediska je název kapitoly poněkud nepřesný. Své vývody uzavírá T. myšlenkou, že nejvýznamnější realitou je na románu sama jeho existence, jež představuje určitou fázi ve společenském vývoji, a to, že román měl po dlouhou dobu své vlastní publikum.

Autorům antických románů, zvláště pak jejich čtenářům, se věnuje opět Kurt Treu na str. 178—197. V úvodu zdůrazňuje nedostatečnost našich zdrojů informací ve srovnání s jinými literárními druhy a připomíná, že na rozdíl od Petronia a Apuleia nemůžeme přesně charakterizovat ani společenské postavení řeckých autorů románů. Treu se nedomnívá, že by řecké romány byly veskrze ženským čtením, avšak na rozdíl od Johnové, která na str. 158 nepřijímá Häggovu hypotézu, že by se pod některým jménem řeckého autora mohla skrývat i žena, připomíná (str. 188) mužské pseudonymy ženských autorek v 18. či 19. století. Jde však o otázku, kterou zatím nelze spolehlivě řešit.

Velmi instruktivní je Treuova kapitola o papyrech a jejich čtenářích, neboť množství papyrových fragmentů se stále zvyšuje, a je proto nutno s nimi seriózně pracovat. Treu papyry rámcově datuje, hovoří o kvalitě, ceně i místě jejich rozšíření, zabývá se otázkou případného krácení textů románů. Při úvahách o sociální struktuře čtenářské obce bylo jistě na místě zmínit se i o nálezech mozaik ilustrujících scény z románů (srov. k tomu též D. Bartoňková, SPFFBU E 34—35, 1989—1990, str. 143nn.), neboť se tak dostáváme od čtenářů středních vrstev k čtenářům bohatším. Treu sám předpokládá i existenci nákladnějších rukopisných vydání románů.

Pojednání „Petroniův satirický román“ (str. 126—134) je od Inny P. Streňnikové a bylo beze změn převzato ze sovětské publikace *Antičnyj roman* z roku 1969; to vzhledem ke skutečnosti, že o daném tématu vyšla od té doby řada nových důležitých prací se zajímavými novými aspekty (viz i přehled odborné literatury v recenzované knize) poněkud překvapuje. Autorka probírá složitou petroniovskou problematiku na necelých deseti stránkách, takže některé otázky jsou zde nutně zjednodušeny. Streňniková vychází ze starší hypotézy, že Petronius musel mít řeckou předlohu, kterou pak zpracoval svébytným římským způsobem. Satyricon autorka dělí do tří částí, přičemž za nejvíce románovou, a za nejbližší menippské satire, považuje část poslední. Zároveň klade důraz na to, že u Petronia není žádný pozitivní hrdina.

Renate Johnová se zabývá zkoumáním postav v antickém románě na str. 150—177. Stanovuje různé typy — od ideálních, přes smíšené až po negativní — a uvádí přehlednou tabulku hlavních hrdinů s jejich charakteristikou, původem, zaměstnáním apod. (str. 152—153); škoda, že rozebírá pouze román Apuleiův a Héliodórovův. Zcela tu postrádáme např. rozbor postav v díle Antónia Diogena. Zaujme srovnání s hrdiny Menandrových komedií i kapitola o roli žen ve společnosti a v románu, tradičně je pojat výklad o lásce jako ústředním motivu řeckého dobrodružného milostného románu (autorka nepřihlíží k Lollianovi, třebaže je jí znám — srov. str. 161 a 215). Johnová zdůrazňuje, že romány se neodehrávají v Athénách či v Římě, nýbrž v menších provinčních městech. Tezi o vzrůstající individualizaci postav dokumentuje zevrubnou charakteristikou hrdinů následujících románů: román o Ninovi, Charitón, Xenofón z Efesu, Jamblichos, Longos, Héliodóros (tomu

věnuje Johneová při každé příležitosti zvláště velkou pozornost), mimoto je rozebírán Petroniův Trimalchio a Apuleiův Lucius. Uvítali bychom, kdyby byla autorka rozšířila škálu zkoumaných postav i o další dochované řecké romány.

Konečně na str. 198—230 následuje — rovněž z pera R. Johneové — velmi užitečný přehled antické románové tvorby včetně fragmentů — i s datováním a důležitými bibliografickými údaji; tuto část považují za jeden z velkých přínosů celé publikace. Uvádí se zde 34 děl; počítá se sem např. i Lúkiános ze Samosaty, ale také Diktys z Kréty a Dárés Fryzský, o jejichž literárnědruhovém zařazení jsou občas vyslovovány pochyby. Johneová snad mohla leckdy uvést bližší datování v rámci století; u Lolliana se autorka přiklání k méně běžnému názoru, že šlo o sofistu P. Hordeonia (v textu chybně Hordeconia) Lolliana; postrádáme zmínky o dalších nových nálezech — např. o fragmentu románu o Tinúfisi, publikovaném v r. 1982.

Následuje seznam zkratk (231n.), přehled hlavní literatury (233—235), seznam ilustrací (236) a rejstřík (237—248), který by nám mohl posloužit ještě lépe, kdyby tu byla zahrnuta i jména badatelů o antickém románu.

Recenzovaná kniha je založena na solidní znalosti materiálu i odborné literatury a přes jisté nedostatky rozšiřuje obzor našich znalostí antického románu. V některých kapitolách bychom byli přivítali systematictější analýzu všech dochovaných románů. Ku prospěchu jsou v publikaci i občasně ukázky textu, uváděné v německém překladu.

Dagmar Bartoňková

Harm PINKSTER, *Lateinische Syntax und Semantik*, Tübingen 1988, 424 s.

Německá verze pozoruhodné práce amsterodamského latinisty Harma Pinkstera o latinské syntaxi a sémantice vyšla za čtyři roky od vydání originálu (*Latijnse Syntaxis en Semantiek*, Amsterdam 1984). Ze zkušeností získaných používáním původního textu ve vysokoškolském vyučování i z upozornění kolegů vplynuly některé jeho úpravy a rozšíření, příp. zestručnění, kde se to ukázalo potřebné, i když obě vydání lze podle slov autora pokládat za identická.

Recenzovaná kniha je koncipována jako příručka pro univerzitní posluchače, ale současně i jako závažný příspěvek k řešení mnoha otázek současné latinistiky v oblasti syntaktické a sémantické struktury vět, ale také v oblasti tvorby moderní učební literatury. V popředí zájmů autora stojí syntax, protože výsledky sémantických výzkumů se jeví jako diskutabilní a nejisté. Příležitostně jsou probírány i aspekty pragmatické.

Práce je rozdělena do dvanácti kapitol různého rozsahu, v nichž nacházíme postupnou analýzu všeobecných i konkrétních jevů a problémů. Úvodní kapitola stručně zahrnuje metodologická východiska a vysvětluje základní pojmy. Pinksterova syntax je založena na větěném modelu, v němž centrální postavení zaujímá konstituent fungující jako predikát, což je základní předpoklad valenčního přístupu k větěné struktuře. V predikaci se rozlišují jádrové a okrajové (periferní) konstituenty. Větěné jádro tvoří predikát a tzv. argumenty, představující jeho rámec, jejichž počet i druh je predikátem určován. Kromě toho se ve větách často vyskytují další konstituenty, nazývané satelity, které nejsou predikátem vyžadovány, a stojí tedy mimo jeho rámec, na periférii věty. Zatím co argumenty fungují obligatorně, protože při jejich eliminaci vznikají věty gramaticky nesprávné, jsou satelity členy fakultativními a lze je do vět začlenit, příp. je vypustit, aniž by to ovlivnilo jejich formální přijatelnost.

V druhé kapitole autor detailně probírá problematiku gramatického jádra věty. Poukazuje na speciální potíže, které vznikají při vymežování argumentů v latině, a současně navrhuje jejich řešení. Vzhledem k tomu, že zde nelze počítat s intuící jako u rodilých mluvčích v živých jazycích, nutno se rozhodovat na základě sta-